

Istarski pokrajinski sabor 1861. - 1916.

Oplanić, Paolo

Undergraduate thesis / Završni rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:752939>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-29**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

Filozofski fakultet

PAOLO OPLANIĆ

ISTARSKI POKRAJINSKI SABOR 1861.-1916.

Završni rad

Pula, 2022.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

Filozofski fakultet

PAOLO OPLANIĆ

ISTARSKI POKRAJINSKI SABOR 1861.-1916.

Završni rad

JMBAG: 0081137480, redoviti student

Studijski smjer: preddiplomski studiji povijesti

Predmet: Povijest srednje i jugoistočne Europe u XIX. stoljeću

Znanstveno područje: humanističke znanosti

Znanstveno polje: povijest

Znanstvena grana: Hrvatska i svjetska moderna i suvremena povijest

Mentor: doc. dr. sc. Mihovil Dabo

Pula, 2022.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisani Paolo Oplanić, kandidat za prvostupnika povijesti ovime izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student

U Puli, 21. rujna 2022. godine

IZJAVA

o korištenju autorskog djela

Ja, Paolo Oplanić dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom *Istarski pokrajinski sabor 1861.-1916.* koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, 21. rujna 2022.

Potpis

SADRŽAJ

1. UVOD.....	2
2. OD 1848. DO 1861. GODINE I STVARANJA ZEMALJSKIH SABORA U HABSBUURŠKOJ MONARHIJI.....	3
3. ISTARSKI POKRAJINSKI SABOR	5
3.1. O SABORU I NJEGOVOM SASTAVU.....	5
3.2 LOKALNA SAMOUPRAVA UNUTAR MARKGROFOVIJE ISTRA	7
3.3 IZBORNI SUSTAV I ZAKONI.....	8
3.4 RAD SABORA	10
4. ISTAKNUTI ZASTUPNICI U ISTARSKOM SABORU	16
5. ZAKLJUČAK	23
6. POPIS LITERATURE	24
7. POPIS SLIKA	26

1. UVOD

Istarski pokrajinski sabor je politička institucija zakonodavne vlasti na čijim su sjednicama predstavnici Talijana, Slovenca i Hrvata koji su živjeli u multinacionalnoj Markgrofoviji Istri pokušavali izboriti za svoja prava i povlastice te je kontinuirano dolazilo do sukoba. O njihovoj borbama u 55 godina postojanja Sabora ostali su sačuvani brojni zapisnici sa sjednica koji se nalaze u arhivima i knjižnicama. O političkom životu Sabora, njegovom djelovanju možemo čitati u publikacijama poput novina *Naša sloga*, no što se tiče historiografske literature mora se kombinirati više autora poput Frane Barbalića, Ivana Beuca, Nevena Budaka, Antonia Cetnarowitza, Marina Manina te Bože Milanovića koji su pisali o razdoblju i samom funkcioniranju Sabora kako bi se dobila potpuna slika. Zahvaljujući Antunu Brajkoviću, Marinu Maninu i Neviju Šetiću, te Petru Strčiću olakšano je shvaćanje povijesnog razdoblja u kojem je Istarski sabor djelovao. U ovom se radu prolazi kroz povijesni tijek događaja koji su formirali ozračje koje je dovelo do osnutka pokrajinskih sabora, iznesen je opći osvrt na sam sabor i njegov sastav, objašnjava se sustav samouprave unutar pokrajine te izborni sustav i zakoni vezani za rad Sabora. Prolazi se kroz rad Sabora za svako izborno razdoblje njegovog djelovanja te na samome kraju detaljnije se obrađuju po dvojica zastupnika iz hrvatsko-slovenske saborske manjine, Juraj Dobrila i Matko Laginja, te dvojica zastupnika iz talijanske saborske većine, Gian Paolo Polesini i Francesco Vidulich. Tema ovog rada pokazuje način razvijanja hrvatske nacionalne svijesti u Istri koja je žudila za ravnopravnošću jezika i svoga statusa te je zbog toga važna za nacionalnu hrvatsku povijest.

2. OD 1848. DO 1861. GODINE I STVARANJA ZEMALJSKIH SABORA U HABSBUURŠKOJ MONARHIJI

Slika 1 Franjo Josip I.

Izvor:

<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=20496>, (pristup 8. kolovoza 2022.)

U jeku revolucionarnih zbivanja koja su zadesila Europu 1848. godine, austrijski car Ferdinand I. abdicira i na njegovo mjesto dolazi njegov nećak, mladi car Franjo Josip I. koji će vladati kao austrijski car i hrvatsko-ugarski kralj od 1848., a od 1867. kao car i kralj Austro-Ugarske Monarhije sve do svoje smrti 1916. godine. Mladi se car već s osamnaest godina morao suočiti s teškim gospodarskim i političkim prilikama u zemlji u kojoj su izbile revolucije Talijana i Mađara. Sljedeće godine, 1849. austrijska vojska sama gasi revoluciju u Italiji,¹ ali tek uz pomoć ruske vojske guši mađarsku revoluciju.² Nakon sloma građanske revolucije, raspušta se parlament i proglašava 4. ožujka 1849. godine,³ novi ustav.

Okroirani ustav, od samog početka kad je donesen otvoreno se kršio, predstavljao je samo prividnu ustavnost Monarhije te je zadnjeg dana u 1851. godini ukinut i postao nevažeći. Njegovim se ukidanjem uvodi centralističko-apsolutistički režim, neoapsolutizam čije je glavno obilježje bilo ukidanje autonomije svih habsburških povijesnih pokrajina i zemalja, kao i stečevina revolucije.⁴ Razdoblje će potrajati sve do 1859. godine te je u povijesti poznato kao Bachov apsolutizam prema ministru unutarnjih poslova Alexanderu Bachu. Glavni razlog uspostave novog režima bila je želja jačanja Habsburške Monarhije naspram drugih europskih sila Rusije, Francuske, Engleske i Pruske, kako bi uspjeli u vanjskopolitičkim ciljevima. Car je pojačao u cijeloj državi unutarnju kontrolu ukidanjem državnih sabora, uvođenjem žandarmerije, jedinstvene birokracije kao i carinskog i poreznog sustava te provedbom školske reforme. Proizašle su i neke pozitivne strane u razdoblju Bachova

¹ Schüssel, Therese i Zöllner Erich (1997.), *Povijest Austrije*, Barbat, Zagreb, str. 250.

² „Franjo Josip I.“, Hrvatska enciklopedija, <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=20496>, (pristup 8. kolovoza 2022.)

³ Budak, Neven (2011.), *Istarski sabor/La Dieta istriana*, Zavičajni muzej Poreštine i Humaniora, Poreč, str. 51.

⁴ „Neoapsolutizam“, Hrvatska enciklopedija, <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=43365>, (pristup 8. kolovoza 2022.)

apsolutizama poput uvođenja *Općeg građanskog zakonika*, modernizacije sudstva i ukidanja feudalnih društvenih odnosa.

Što se tiče vanjske politike Monarhije, odnosi s Rusima su se ohladili i međusobno su se udaljili nakon Krimskoga rata⁵ koji je trajao od 1853. do 1856. godine, no Monarhija se nije približila zapadnim silama te je tako izolirana sama rješavala probleme. Vojnim porazom Austrije od strane Francuske i Sardinije u ratu vođenom u Lombardiji 1859., Monarhija je dovedena u teške političke i gospodarske probleme kao i financijske koji su uslijedili nakon gubitka dijela Lombardije.⁶ Ministar Camillo Cavour (sardinijski ministar, od 1861. ministar predsjednik novonastale Kraljevine Italije) je pojačavši napetosti između Sardinije i Austrije natjerao Austriju da se stalnim mobiliziranjem vojske financijski istroši te je isprovocirao objavu rata. Nakon što je Austrija izgubila obje bitke kod Magente i Solferina, 1859. i potpisivanja mira u Zürichu, car Franjo Josip I. ustupio je Lombardiju Francuskoj koja ju je prosljedila Sardiniji.⁷ Švicarac Henry Dunant koji je svjedočio hororu u talijansko-austrijskom ratu, u bitci kraj Solferina gdje je na bojištu ostalo 40.000 ranjenika bez vode, hrane, i liječničke pomoći, zgrožen doživljenim, u Ženevi se zalaže osnivanje međunarodne filantropske organizacije za pomoć ranjenima i bolesnima u ratu, koju je nazvao Crvenim križem (1863. godine).⁸

Sve su prilike upućivale da Monarhija mora promijeniti svoj sustav vladavine ako želi izbjeći bankrot i anarhiju, a to se jedino moglo postići uvođenjem ustavnog stanja te ukidanjem apsolutizma. U jesen 1860. godine smijenjen je ministar Bach, a 20. listopada donesena je carska diploma poznatija kao Listopadska diploma. Listopadskom diplomom stvoreni su temelji za daljnju izgradnju ustavnosti jer se jamčila ustavna vlast, zakoni će se izdavati u dogovoru sa zakonito sazvanim zemaljskim saborima i državnim parlamentom koji će biti popunjen određenim brojem zastupnika koje će sabori slati. Drugim riječima, državljanima Monarhije će biti omogućeno da aktivno sudjeluju u zakonodavnoj i upravnoj vlasti te vrlo brzo dolazi do uvođenja ustavnoga stanja. Veljački patent je donesen 26. veljače 1861. godine, čime

⁵ „Franjo Josip I.„, Hrvatska enciklopedija, <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=20496>, (pristup 8. kolovoza 2022.)

⁶ Budak, (2011.), *Istarski sabor/La Dieta istriana*, str. 51.

⁷ Schüssel i Zöllner (1997.), *Povijest Austrije*, str. 253

⁸ „Crveni križ“, Hrvatska enciklopedija, <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=12909>, (pristup 8. kolovoza 2022.)

(1898. i 1902. – 1903.) i Kopru (1899. – 1901., 1902. i 1908. - 1910.),¹² te je slao kao i ostali zemaljski sabori svoje zastupnike u donji dom Carevinskog vijeća čiji se broj zastupnika Istarskoga sabora kroz povijest mijenjao od početnih dva zastupnika do šest zastupnika prije ukidanja. Na period od šest godina u Istri su birani zastupnici za Parlament i to samo po dvoje, isključivo u razdoblju od 1861. do 1873. Za razdoblje od 1873. do 1907. zastupnici su birani kurijalnim sustavom, a nakon reforme iz 1908. zastupnici su birani po kotarima sveopćim, izravnim i tajnim glasanjem.¹³ Tu je Istra imala svojih šest zastupnika. Sabor se sastojao od 30 (33 zastupnika nakon 1870., 47 od 1908.) zastupnika, te kao i ostali zemaljski sabori bio je sastavljen od virilista kojih je bilo tri u Saboru (Crkva koju su predstavljali biskupi), predstavnika veleposjednika kojih je bilo pet, predstavnika gradova kojih je bilo osam (nakon 1870. bilo ih je jedanaest), predstavnika trgovačko-gospodarske komore kojih je bilo dvoje i predstavnika sela tj. vanjskih općina kojih je bilo dvanaest.¹⁴ Na čelu Sabora je bio njegov predsjednik (pokrajinski kapetan) kojeg je imenovao sam car iz redova zastupnika. Za vrijeme djelovanja Istarskoga sabora, funkciju predsjednika obnašalo je pet osoba koji su sve bili Talijani po nacionalnosti; Gian Paolo Polesini (1861.), Francesco Polesini (1861.-1868.), Francesco Vidulich (1869.-1889.), Matteo Campitelli (1889.-1903.) i Lodovico Rizzi (1903.-1916.).¹⁵ Što se tiče nadležnosti Sabora i njegovih poslova, obavljao je zakonodavnu vlast te vodio rasprave o zakonima koji su bili od pokrajinske važnosti, baveći se gospodarstvom, poljoprivredom, javnim zgradama i dobrotvornim ustanovama financiranim iz pokrajinskog proračuna, proračunom i porezima, općinskim te vjerskim i školskim poslovima, prijevozom te smještajem i opskrbom vojske. Zaključci sabora vrijedili su isključivo uz carevu potvrdu. Izvršni organ pokrajinskog sabora bila je Zemaljska vlada, taj pokrajinski odbor sastajao se od predsjednika i još četiri člana koji su birani među zastupnicima u saboru te je vršila administrativne poslove iz nadležnosti sabora.¹⁶ Nakon 1908. i provedene reforme, odbor je imao pet članova (tri talijanska i dva hrvatska) od kojih je predsjednik redovito bio Talijan.¹⁷ Najvažnija stavka u radu odbora

¹² Brajković (1991.-1992.). „Institucije državne vlasti u Istri (1848-1918)“, str. 69.

¹³ Milanović, Božo (1973.), *Hrvatski narodni preporod u Istri, knjiga II. (1883.-1947.)*, Istarsko književno društvo sv. Ćiril i Metod, Pazin, str. 5

¹⁴ Budak, (2011.), *Istarski sabor/La Dieta istriana*, str. 55.

¹⁵ Isto, str. 57.

¹⁶ Beuc, Ivan (1975.), *Istarske studije. Osnovni nacionalni problemi istarskih Hrvata i Slovenaca u drugoj polovini XIX. i početkom XX. Stoljeća*, Sveučilišna naknada Liber, Zagreb, str. 49.

¹⁷ Milanović (1973.), *Hrvatski narodni preporod u Istri, knjiga II. (1883.-1947.)*, str. 6.

je njegova neovisnost u odnosu na rad sabora, tako da je odbor kontrolirao činovništvo, zemaljsku imovinu, fondove, izvještavao je Sabor o provedbi njegovih odluka i na vlastitu inicijativu ili na zahtjev Sabora predlagao prijedloge vezane uz zemaljske poslove te ga zastupao u pravnim poslovima.¹⁸ Zemaljska vlada prestala je postojati nakon 9. travnja 1916. godine kada je carskim patentom imenovana Zemaljska upravna komisija.¹⁹

3.2 LOKALNA SAMOUPRAVA UNUTAR MARKGROFOVIJE ISTRA

Lokalnu razinu samouprave u pokrajini predstavljali su kotari i općine. Izravna odgovornost Namjesništvu, a ne Saboru, je ono po čemu su se razlikovali kotari od općina, te kotari obuhvaćaju veće područje lokalne samouprave unutar kojih spadaju općine.²⁰ Kotari su imali sudsku i političku vlast, no nakon što je donesen novi zakon 1867. godine ostaje im samo politička vlast čije je djelovanje bilo ograničeno na područje samog kotara gdje su provodili zakone, izdavali dozvole vezane za obrt i trgovinu, rješavali problem siromaštva te u školstvu i zdravstvu provodili donesene propise.²¹ Drugim riječima, kotari su nadzirali općine kao i njihov rad i život. U tim istim općinama koje su spadale u kotar, vršio se nadzor nad novinstvom i štampom, strancima, sudjelovali su u novačenju i mobilizaciji vojnika te njihovoj opskrbi.²² Markgrofoviju Istru sačinjavali su sljedeći kotari: Kopar, Poreč, Pula, Pazin, Volosko i Lošinj, čiji se broj mijenjao kroz povijest te tako od 1905. godine Krk također postaje kotarom i grad Rovinj kao samostalni gradski magistrat (ima istu političku i upravnu nadležnost kao kotari) od 1870. godine.²³

Najniži nivo samouprave u Istri imale su općine kojima je upravljao njihov načelnik, koji je jedini dobivao naknadu za svoju dužnost dok su ostali volontirali, uz pomoć dva vijećnika koji su bili birani iz općinskoga vijeća. Općine uz prenesene nadležnosti imale su i vlastite ovlasti. Autonomni poslovi koje su općine mogle provoditi odnosili su se na upravu nad općinskom imovinom, održavanje reda i mira, održavanje

¹⁸ Beuc (1969.), *Povijest institucija državne vlasti u Hrvatskoj (1527-1945)*, str. 247.-248.

¹⁹ Brajković, (1991.-1992.). „Institucije državne vlasti u Istri (1848-1918)“, str. 69

²⁰ Isto, str. 74.

²¹ Isto, str. 71. i 72.

²² Beuc, (1975.), *Istarske studije. Osnovni nacionalni problemi istarskih Hrvata i Slovenaca u drugoj polovini XIX. i početkom XX. Stoljeća*, str. 51.

²³ Brajković, (1991.-1992.). „Institucije državne vlasti u Istri (1848-1918)“, str. 74.

logističke infrastrukture (cesta, puteva, mostova...), izgradnju i održavanje pučkih škola, provođenje postupka mirenja između dviju zavađenih strana...

3.3 IZBORNI SUSTAV I ZAKONI

Nakon provedbe Listopadske diplome i Veljačkog patenta, u Markgrofoviji Istri Hrvati i Slovenci predstavljali su većinu pučanstva koja je tijekom rada Istarskoga sabora birala zastupničku manjinu, dok su Talijani koji su bili apsolutna većina u Saboru u realnosti predstavljali manjinu pučanstva tj. elitu u pokrajini koja je nadmoć održavala zahvaljujući svojoj političkoj i ekonomskoj moći. Zastupnici u saborima, osim virilista koji su imali zajamčena mjesta, bili su birani po kurijalnom sustavu. Sustav je na snazi bio od 1861. godine te je određivao način organizacije izbora i sastav sabora. Kao što je u radu prije navedeno, osim virilista, u sastav sabora birani su predstavnici iz četiri kurije i to iz kurije veleposjednika, trgovačko-obrtničke komore, gradova te sela odnosno vanjskih općina.

Predstavnici iz veleposjedničke, trgovačko-obrtničke i gradske kurije bili su birani izravno i tajno pismenim putem dok su se oni iz seoskih općina birali drugačije. Zastupnici iz te kurije birani su na neizravan način, preko fiducijara tj. izbornika od kojih je svaki predstavljao 500 birača.²⁴ Visina poreza koja se plaćala je bio izborni cenzus na kojem se temeljilo izborno pravo. U kuriji veleposjeda, na pravo glasa imali su svi veleposjednici koji su plaćali 100 forinti poreza godišnje, u kuriji gradova je taj iznos bio 10 forinti godišnje, a u kuriji vanjskih općina 1 forinta.²⁵ Što se tiče izbora u kuriji trgovačko-obrtničke komore, u početku su pravo glasa imali članovi Komore i njihovi zamjenici, a nakon 1868. samo članovi. Siromašno stanovništvo po ovom izbornom sustavu nije bilo u mogućnosti da sudjeluje na izborima, tako da je Istarski sabor ogledalo ekonomskih i društvenih snaga u kojima velik broj Hrvata i Slovenaca nije mogao glasati dok su talijanski veleposjednici, trgovci i građanstvo na ovakav način održavali status quo. Izbori za Carevinsko vijeće se održavaju po kurijalnom sustavu od 1873. godine.²⁶

²⁴ Manin (2005.), „Istra tijekom 50-tih i 60-tih godina 19. stoljeća“, str. 519.

²⁵ Budak, (2011.), *Istarski sabor/La Dieta istriana*, str. 55.-56.

²⁶ Isto, str. 60.

Situacija za seljačko stanovništvo se nešto malo poboljšala 1882. godine zahvaljujući grofu Eduardu Taafeu i njegovoj socijalnoj politici. Grof Taaffe je uspio u svom naumu te dolazi do snižavanja izbornoga cenzusa s 10 na 5 forinti čime je seljacima osigurao izborno pravo te tako stvorio „petforintaše“.²⁷ Grof Kasimir Badeni je također, kao i grof Eduard Taafe, napravio promjenu koja je omogućila veću aktivnost Hrvatima i Slovencima Markgrofovije u političkom životu. 1896. godine grof Badeni uvodi još jednu kuriju, kojom nadopunjuje već postojeće četiri, čiji članovi su bili svi muškarci stariji od 24 godine te imali pravo glasa.²⁸

Prije izbora za Carevinsko vijeće 1907. godine dolazi do izmjena u izbornom sustavu. 1906. godine, u pogledu ustroja izbornih kotara dolazi do promjene na način da ih sada postoji 5 u kojima bi Hrvati i Slovenci odnijeli 3 pobjede, no Talijanima se to nije svidjelo i traže da se uvede šesti kako bi se izjednačile snage što je na kraju i učinjeno čime Istra biva podijeljena u 6 izbornih kotara.²⁹ Podjela na 6 izbornih kotara bila je ustrojena tako da u prvi kotar su spadala područja Milja, Pirana Kopra i Buja, u drugi kotar područja Svetivinčenat, Vodnjan, Rovinj, Poreč i Motovun, u treći kotar područja Osora, Malog Lošinja i Pule, u četvrti kotar područje Doline, Pasje Vasi i Podgrada, u peti kotar područje Barbana, Labina, Pazina i Buzeta te šesti kotar područja Velog Lošinja, Cresa, Krka i Voloskoga.³⁰ Za Hrvate i Slovence u Istri povećano je izborno tijelo te mogućnost pobjede nad Talijanima, nakon što je uvedeno opće, izravno i tajno pravo glasa čime je dana mogućnost svim slojevima stanovništva da sudjeluju na izborima. Valja napomenuti kako su ovi izbori bili najveći uspjeh hrvatsko-slovenske politike za vrijeme postojanja pokrajinskih sabora te kasnije u radu se izbori detaljnije analiziraju. Nakon 1907. godine kada su održani izbori za Carevinsko vijeće, provedena je reforma čime se broj zastupnika popeo na 47 (15 zastupnika iz općina, 14 iz gradova, 8 iz općeg reda, broj zastupnika iz Komora i virilista ostao nepromijenjen).³¹

²⁷ Schüssel, i Zöllner (1997.), *Povijest Austrije*, str. 263.

²⁸ Isto, str. 264.

²⁹ Manin, Marino (2005.), „Hrvatski nacionalni pokret u Istri na početku 20. stoljeća“, str. 579

³⁰ Isto, str. 579. i 580

³¹ Isto, str. 581.

3.4 RAD SABORA

Istarski pokrajinski sabor koji je djelovao u razdoblju od 1861. do 1916. godine imao je 11 izbora za formiranje svojih saziva (1861. u ožujku i rujnu, 1867., 1870., 1876., 1883., 1889., 1895., 1901., 1908., i 1914.). Mandat trajanja pojedinog saziva sabora bio je šest godina, ali bilo je i ranijeg raspuštanja kako bi došlo do raspisivanja novih izbora. Car je bio taj koji je sazivao i raspuštao sabore te je imao svog predstavnika koji je bio nazočan na saborskim sjednicama. Iako je bilo ukupno 11 izbora za Sabor, njegov rad se odvijao u samo deset izbornih razdoblja. U Kopru se 1910. godine održala posljednja sjednica Sabora nakon čega iako je i dalje službeno postojao nije se više sastao. 1914. godine održani su novi izbori za Istarski sabor, no zastupnici se nisu nikad sastali te je 1916. godine, nakon donošenja novog carskog patenta, ukinuta pokrajinska autonomija čime završava djelovanje Istarskoga sabora. U Istarskome saboru djelovale su dvije dominantne struje koje su neprestano sukobljavale. Na jednoj strani talijanska građansko-liberalna struja koja je bila većina u Saboru zbog svoje ekonomske i političke moći te je predstavljala manjinu stanovništva pokrajine dok druga struja, hrvatsko-slovenska koja je bila manjina u Saboru predstavljala je većinski, siromašniji puk pokrajine.³² U Istarskome se saboru isključivo pričalo na talijanskome jeziku.

Nakon prvih izbora za Istarski sabor, održanih u ožujku 1861., talijanska liberalna stranka osvojila je 20 mandata, a predstavnici Slavena samo dva mandata.³³ Manjina u Saboru mogla je računati na tri zagarantirana mandata virilista koji su pripadali porečko-pulskom biskupu Jurji Dobrili, tršćansko-koparskom biskupu Bartolomeju Legatu i krčkom biskupu Ivanu Josipu Viteziću.³⁴ U prvom sazivu Istarskog sabora, car je za njegovog predsjednika imenovao Gian Paola Polesinija predstavnika iz kurije veleposjednika, a Francesco Vidulich je bio njegov zamjenik koji je bio zastupnik kurije gradova.

Početak svakog izbornog razdoblja počinjao je od dana okupljanja zastupnika u Saboru i trajao do dana prije nego se novoizabrani zastupnici sastaju na zasjedanju u novom izbornom razdoblju.

³² Strčić, Petar (1992). „Prilog povijesti Istarskog sabora (1861-1916)“, *Arhivski vjesnik*, (34-35), str 53.

³³ Cetnarowitz, Antoni (2014.), *Narodni preporod u Istri (1860-1907)*, Srednja Europa, Zagreb, str. 30.

³⁴ Strčić (1992). „Prilog povijesti Istarskog sabora (1861-1916)“, str 57.

U radu prvog sazivalstarskog sabora glavna dužnost je bila odabir dvojice zastupnika koje će se poslati u Carevinsko vijeće. Prilikom glasanja od 29 zastupnika njih 20 je glasalo s riječju *nessuno*, „nitko“, čiji se potez protumačio kao nepoštivanje austrijske vlasti. Nakon toga je intervenirao i sam Friedrich von Burger, tršćanski namjesnik, no izbor nije bio donesen niti na sljedećoj sjednici te je nakon samo šest održanih sjednica car raspustio Sabor i raspisao nove izbore.³⁵ U kratkome radu prvog Sabora, vrijedno je spomenuti da je biskup Legat napravio prvi korak u borbi za jezična prava čime je ukazao na slavensku većinu u Markgrofoviji.³⁶

U rujnu 1861. održali su se izbori za drugi saziv Istarskog sabora na kojima skoro nije ni bilo biračkoga tijela no usprkos tome formirao se novi Sabor koji je kao svoje izaslanike za Vijeće u Beču odabrao porečko-pulskog biskupa Jurja Dobrilu te tršćanskog namjesnika Burgera.³⁷ Sabor je odradio svoj mandat od šest godina u kojem su doneseni zakoni i pravilnici o načinu poslovanja Zemaljskog sabora i odbora te općina, a Francesco Polesini je bio njegov predsjednik u tom razdoblju.

Razlozi iza kojih se kriju loši rezultati hrvatsko-slovenske struje na istarskim izborima su ti što su ušli nepripremljeni u izbornu utrku, izborni sustav je bio sklon Talijanima, stanovnici su bili uglavnom nacionalno neosviješteni, nepismeni te siromašni čime su uvelike ovisili o Talijanima koji su bili zemljoposjednici i imućniji sloj.

Treći saziv Sabora trajao je od 1867. do 1870. godine, i ovaj Sabor također je obilježen malim izlaskom na izbore no obilježio ga je i povratak iredentističke struje među zastupnike. Za predsjednika Sabora ponovo je izabran Francesco Polesini koji se 1868. odriče svoje funkcije te ga zamjenjuje njegov zamjenik Francesco Vidulich koji će na funkciji ostati 21 godinu, čime će postati najdugovječniji predsjednik Sabora. Francesco Vidulich je zajedno s Orazijem Colombanijem bio izabran za zastupnika u Zastupničkom domu Carevinskog vijeća. 1867. godine provedena je Austro-ugarska nagodba te se uvodi dualizam čime Markgrofovija Istra postaje dijelom cislajtanijskog, austrijskog dijela Monarhije. U Saboru se javlja jačanje antiklerikalizma jer su se virilisti zauzimali za Hrvate i Slovence u njihovoj želji za ravnopravnosti s talijanskim jezikom te 1868. Colombani predlaže da se njihova mjesta ukinu. Iako njegov prijedlog nije prošao, Juraj Dobrila ali i ostali biskupi prestali su dolaziti na sjednice Sabora. Kako se

³⁵ Budak (2011.), *Istarski sabor/La Dieta istriana*, str. 59

³⁶ Cetnarowitz (2014.), *Narodni preporod u Istri (1860-1907)*, str. 32.

³⁷ Budak (2011.), *Istarski sabor/La Dieta istriana*, str. 59.

Austro-ugarskom nagodbom jamčilo pravo na korištenje materinjeg jezika svim narodima u sastavu Monarhije i provedbom novog zakona o školstvu iz 1869. godine, u pokrajini se javljaju problemi jer se veliki broj učitelja koji su bili hrvatski svećenici morao zamijeniti laicima kojih među Hrvatima nije bilo mnogo.³⁸ Stvarnu kontrolu nad školstvom imali su Talijani koji su bili većina u pokrajinskim poglavarstvima i mogli su odlučivati o izboru nastavnog jezika od 1869. godine te o imenovanju učitelja umjesto općina od 1872. godine.³⁹

1870. godine dolazi do raspuštanja zemaljskih sabora te se po novom izbornom zakonu u Istarskome saboru broj zastupnika s 30 povećao na 33 jer se broj zastupnika iz kurije gradova popeo s 8 na 11.

Ovo četvrto izborna razdoblje koje trajalo od 1870. do 1877. godine nije bilo puno drukčije od prijašnjih. Colombani i Vidulich su ponovo izabrani 1870. za predstavnike u Carevinskom vijeću, a ponovo su potvrđeni i 1871. godine nakon novih izbora u Vijeće, no to je bio posljednji put ovakvog načina biranja jer se od 1873. predstavnike u Carevinskom vijeću bira kurijalnim sustavom.⁴⁰ U Istarskome saboru povećanjem broja zastupnika, povećao se i broj osvojenih mandata na slavenskoj strani na 5 o čemu je izvijestila i *Naša sloga* koja baš počinje izlaziti u tom razdoblju.⁴¹ Tih 5 osvojenih mandata nije baš puno značilo u novom Saboru za hrvatsko-slovensku struju jer su virilisti, čiji se broj mandata zadržao, nakon prvih saziva u kojima su se zauzimali za Hrvate i Slovence, prestali prisustvovati sjednicama Sabora zbog antiklerikalnih napada čije su žrtve bili svih tih godina. Na izborima za Carevinsko vijeće 1873. godine biralo se 4 zastupnika među kojima je izabran samo jedan zastupnik Slavena. Dinko Vitezić je bio zastupnik koji je uvjerljivo odnio pobjedu na izborima gdje je osvojio 116 glasova od mogućih 174, dok je biskup Dobrila izgubio mandat za samo 14 glasova.⁴²

Osamdesetih godina 19. stoljeća dolazi do smjene generacija na političkoj sceni kod hrvatsko-slovenske struje, druga generacija političara okupljena je oko Starčevićeve pravaške ideologije te su je prilagodili pokrajinskim prilikama. Promjena

³⁸ Milanović, Božo (1991.), *Hrvatski narodni preporod u Istri, knjiga I. (1797.-1882.)*, drugo izdanje. Istarsko književno društvo „Juraj Dobrila“, Pazin, str. 269.

³⁹ Isto, str. 290.

⁴⁰ Budak (2011.), *Istarski sabor/La Dieta istriana*, str. 60

⁴¹ Barbalić, Fran (1952.), *Narodna borba u Istri od 1870. do 1915. godine (Prema bilješkama iz „Naše sloge“)*, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, str. 17. i 18.

⁴² Cetnarowitz (2014.), *Narodni preporod u Istri (1860-1907)* str. 77

koju su unijeli pravaši Vjekoslav Spinčić, Matko Mandić i Matko Laginja na političku scenu prouzročila je samo povećanje tenzija i jačanje nemira koji su se sve češće pretvarali u sukobe između Talijana i Slavena.⁴³

U vrijeme održavanja petog (1877.-1883.) i šestog (1883.-1889.) izbornog razdoblja hrvatsko-slovenska struja osvaja pet odnosno šest mandata u Istarskom saboru. Dolazak nove generacije hrvatskih političara u Istarski sabor značio je nove borbe za ravnopravnost koju im nisu priznavali. 21. kolovoza 1883. Matko Laginja započinje svoj govor riječima na hrvatskom jeziku: „Poštovana gospodo Latini! Izbor u Pazinu...” i to je sve što je uspio reći jer je u sabornici nastala velika buka i galama, zastupnici su počeli napuštati sjednicu te tek nakon male stanke i nastavka govora na talijanskom zastupnici su se počeli vraćati i sjednica je nastavljena.⁴⁴ U šestom izbornom razdoblju Sabor se pozabavio problemom gospodarskog razvitka. 1881. godine osnovan je Istarski zemaljski hipotekarni zavod od strane Sabora, a tri godine kasnije Pokrajinsko agrarno društvo i Pokrajinsko agrarno vijeće čiji je cilj bio gospodarski razvitak i jačanje zadrugarstva u Istri.⁴⁵ 1883. u Poreču je osnovana prva poljoprivredna škola u Istri, što je bio veliki korak naprijed što se tiče školstva. Problem nedostatka hrvatskih škola je bio zabrinjavajući jer čak 57% djece nije moglo pohađati pučke škole.⁴⁶

Osim borbe za školstvo nastavlja se i borba za jezičnu ravnopravnost. Teoretski, postignuta je ravnopravnost jer je odlukama koje su donijeli vlada i Namjesništvo 1888. godine bilo moguće primanje i slanje odgovora na hrvatskom odnosno slovenskom jeziku, ali u praksi to nije bilo moguće radi talijanske većine u Saboru.⁴⁷

U sedmom izbornom razdoblju koji je trajao od 1889. do 1896. godine ostvaren je prvi veći uspjeh hrvatsko-slovenske stranke, gdje je osvojeno devet zastupničkih mandata. 1889. godine umire Francesco Vidulich, a novim predsjednikom Sabora biva imenovan Matteo Campitelli. Na izborima za Carevinsko vijeće koji su se održali 1891. godine Vjekoslav Spinčić bez većih problema osvaja mandat u istočnoj Istri, dok Matko

⁴³ Barbalić (1952.), *Narodna borba u Istri od 1870. do 1915. godine*, str. 76.-78

⁴⁴ Barbalić (1952.), *Narodna borba u Istri od 1870. do 1915. godine*, str. 125. i 126.

⁴⁵ Milanović, Božo (1973.), *Hrvatski narodni preporod u Istri, knjiga II. (1883.-1947.)*, Istarsko književno društvo sv. Ćiril i Metod, Pazin, str. 397.

⁴⁶ Manin, Marino i Šetić, Nevio (2007.), „Prilike u Istri uoči i tijekom objavljivanja Naše Sloge“, *Časopis za suvremenu povijest*, Vol 39, No. 3, Zagreb, str. 719.

⁴⁷ Milanović (1973.), *Hrvatski narodni preporod u Istri, knjiga II. (1883.-1947.)*, str. 96.

Laginja uz više neizvjesnosti na zapadu Istre osvaja svoj.⁴⁸ Pitanje ezonerskog duga riješeno je u zasjedanju ovoga Sabora. Ezonerski ili rasteretni dug koji je godinama teretio seljački posjed u pokrajini nastao je prilikom ukidanja kmetstva 1848. kad su bivši feudalci dobili pravo na obeštećenje koje su podjednako snosili državna i pokrajinska blagajna te bivši kmetovi. Iako je dug trebao biti isplaćen do 1875., to se nije desilo, a dužnici su zbog teškog stanja u poljoprivredi tokom osamdesetih godina i stvorenih zaostataka zapadali u sve teže obveze. Planom za likvidaciju duga iz 1881. osmišljen je plan vraćanja po kotarima do 1895, ali je Sabor prema preostalim dužnicima otpisao dugove 1894.⁴⁹

Osmi saziv koji je djelovao u periodu od 1896. do 1902. godine imao je također devet hrvatsko-slovenskih zastupnika, no ostati će zapamćen po carevoj odluci o prebacivanju zasjedanja Sabora u Pulu 1897. godine. Premještanje zasjedanja u Pulu koja je bila glavna ratna luka Austro-ugarske Monarhije, naišlo je na nezadovoljstvo Talijana. Zajedanja su obilježena opstrukcijom publike u radu Sabora i neprisustvovanjima slavenskih predstavnika zbog nezajamčene slobode govora na vlastitom jeziku. Godine 1897. održani su izbori za Carevinsko vijeće na kojima se hrvatsko-slovenski predstavnici nisu baš proslavili iako su Matko Laginja i Vjekoslav Spinčić ipak bili izabrani za predstavnike, poraz u petoj izbornoj kuriji bio je neočekivan za narodnu stranku jer su računali da će nakon višegodišnjeg rada među narodom biti dovoljno za pobjedu njihovog kandidata na izborima.⁵⁰

Deveti saziv koji je djelovao od 1902. do 1909. godine ostao je obilježen ponovnim seljenjem Sabora u Pulu (1902.-1903.) gdje su sjednice bile održane u Gradskoj vijećnici na Forumu te zasjedanjem Sabora u Kopru (1902., 1904. - 1908.) sa sjednicama koje su bile održane u crkvi sv. Klare te u gradskom kazalištu.⁵¹ Zastupnici hrvatsko-slovenske struje i oni talijanske, uspjeli su se dogovoriti oko reformi pokrajinskog izbornog zakona te nakon što je Sabor prihvatio reformu, a car potvrdio dolazi do raspuštanja Sabora i raspisivanja novih izbora. 1907. godine održani su izbori za Carevinsko vijeće na kojima je postignut povijesni rezultat, u 3 od 6 kotara pobjedu su odnijeli zastupnici Hrvatsko-slovenske narodne stranke (Laginja, Spinčić i Mandić), ovakvom podjelom kotara austrijska vlada omogućila je istarskim Talijanima

⁴⁸ Cetnarowitz (2014.), *Narodni preporod u Istri (1860-1907)*, str. 154. i 155

⁴⁹ Budak (2011.), *Istarski sabor/La Dieta istriana*, str. 65

⁵⁰ Cetnarowitz (2014.), *Narodni preporod u Istri (1860-1907)*, str. 186.

⁵¹ Budak (2011.), *Istarski sabor/La Dieta istriana*, str. 62. i 64.

da dobiju tri zastupnika jer bi inače dobili samo dva,⁵² koja je predstavljala pobjedu cjelokupnog preporodnog pokreta u Istri što je bilo dokaz visokog stupnja nacionalne svijesti nakon svih tih godina borbe.⁵³

Sukladno izornoj reformi koja je prihvaćena, u desetom sazivu koji je trajao od 1909.– do 1914. godine, iako su Talijani odnijeli pobjedu, hrvatsko-slovenska struja imala je 18 izabranih zastupnika, umjesto dogovorenih 19 jer je u umjesto Laginje u Puli prevarom izabran „kamoraš“ Carlo Frank („camora“, talijanska riječ za tajno udruženje za nasilno pridobivanje) sve do njegove smrti.⁵⁴ Posljednja sjednica Sabora koja je održana je bila 1910. godine u Kopru bila je prekinuta radi fizičkog obračuna. Iako je formalno Sabor postojao, nikad se više nije sastajao i time završava 49 godina funkcioniranja sabora. Godine 1914. raspisani su novi izbori na kojima hrvatsko-slovenska struja osvaja 19 zastupničkih mjesta, no do zasjedanja nije došlo jer počinje Prvi svjetski rat te 1915. godine Istra se iz političke arene pretvara u ratno područje kada Italija ulazi u rat protiv Austro-ugarske, a 3. travnja 1916. godine dolazi do ukidanja Istarskog sabora carskim patentom te osniva se Pokrajinska upravna komisija Markgrofovije Istra na čijem čelu car je postavio Aloisa (Luigia) Lasciaca.⁵⁵

⁵² Milanović (1973.), *Hrvatski narodni preporod u Istri, knjiga II. (1883.-1947.)*, str. 87.

⁵³ Cetnarowitz (2014.), *Narodni preporod u Istri (1860-1907)*, str. 238.

⁵⁴ Milanović (1973.), *Hrvatski narodni preporod u Istri, knjiga II. (1883.-1947.)*, str. 163.

⁵⁵ Budak (2011.), *Istarski sabor/La Dieta istriana*, str. 68.

4. ISTAKNUTI ZASTUPNICI U ISTARSKOM SABORU

Istarski sabor formalno je djelovao od 1861. do 1916., ali doista je funkcionirao 49 godina, odnosno zadnje zasjedanje je bilo 1910. godine. Te zadnje prijeratne godine, 1914. održani su izbori, no kako je počeo I. svjetski rat politički život u Istri umrtvio se jer ono je postalo ratno, pogranično područje nakon što je Italija 1915. ušla u rat protiv Austro-Ugarske.⁵⁶ Mnogi su zastupnici u Istarskom saboru imali značajnu ulogu, ali u ovome ću radu istaknuti dvojicu zastupnika iz hrvatsko-slovenske saborske manjine, Jurja Dobrila i Matka Laginju, te dvojicu zastupnika iz talijanske saborske većine, Gian Paola Polesinija i Francesca Vidulichia, ne umanjujući rad ostalih saborskih zastupnika.

JURAJ DOBRILA

Juraj Dobrila, biskup i hrvatski narodni preporoditelj, rođio se 16. travnja 1812.

Slika 3 Juraj Dobrila

Izvor:

<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=15663>, (15. kolovoza 2022.)

godine u mjestu Veli Ježenj kod Pazina. Do svoje dvanaeste godine pohađao je župnu pučku školu u Tinjanu, nakon čega je školovanje nastavio u Pazinu i Karlovcu. Godine 1834. završava studij filozofije, a 1838. teologiju u sjemeništu u Gorici gdje se i zaređio 1837.⁵⁷ godine. Prije nego je nastavio s teološkim studijima, Dobrila je službovao u Munama i Hrušici te je onda doktorirao na bečkom Augustineumu gdje je svoju titulu doktora teologije stekao obranom disertacije *Nauka crkvenih otaca o sakramentu ispovijesti*. 1842. Nakon što je završio studije u Beču, odlazi na službu u Trst gdje je služio kao kapelan, propovjednik, privremeni ravnatelj pučke djevojačke škole, savjetnik Biskupijskog konzistorija, ispitivač dogmatske teologije, rektor sjemeništa te je bio izvanredni profesor pastoralnog bogoslužja sve do

1857.⁵⁸ Dobrila je u nekoliko godina brzo napredovao u crkvenoj hijerarhiji, tako je

⁵⁶ Strčić. (1992). „Prilog povijesti Istarskog sabora (1861-1916)“, str. 62.

⁵⁷ Budak (2011.), *Istarski sabor/La Dieta istriana*, 190.

⁵⁸ Isto

1854. postao kanonik i župnik tršćanske katedrale, 1856. savjetnik Biskupijskog suda za ženidbene sporove, a 1858. biva ustoličen kao porečko-pulski biskup. Poslije sedamnaest godina što je bio biskup Porečko-pulske biskupije, 1875. napušta tu poziciju te postaje novim biskupom Tršćansko-koparske biskupije što ostaje sve do svoje smrti 1882.⁵⁹

Odrastajući u slavenskoj obitelji u Istri, položaj Slavena u regiji čiju su političku i intelektualnu elitu činili Talijani, obilježio je Dobrila koji je svoj život posvetio ujednačavanju životnih prilika Talijana i Slavena.⁶⁰ Za vrijeme svojih studija u Beču, Dobrila se sprijatelji s Josipom Jurjem Strossmayerom čije je prijateljstvo utjecalo na njegovo prihvaćanje južnoslavenske ideje koju je širio u Istri i Kvarnerskom otočju zajedno s Dinkom Vitezićem.⁶¹ Svoj politički stav, Dobrila javno iskazuje 1848. godine kada se priključio Slavenskom društvu u Trstu, a 1854. objavljuje molitvenik, na hrvatskome jeziku koji je jedini u Istri te time postaje simbolom slavenskog kulturnog pokreta, pod nazivom *Otče, budi volja tvoja! Molitvena knjiga s podučanjem i naputjenjem na bogoljubno življenje*. U Istarskom pokrajinskom saboru, nakon njegovog formiranja 1861. godine pa sve do svoje smrti, sudjeluje kao virilni član te je aktivan u raspravama pokušavajući izjednačiti status između Slavena i Talijana. Bio je također i predstavnik u Bečkom parlamentu. Od 1868. godine, nakon javnog protivljenja talijanske većine u Saboru da u njemu sudjeluju virilni članovi, Dobrila prestaje dolaziti na zasjedanja te se okreće drugom načinu narodnog prosvjećivanja pokretanjem prvih hrvatskih novina u Istri pod nazivom *Naša sloga*.⁶²

Naša sloga, u razdoblju od 1870. do 1899. godine novine su se tiskale u Trstu nakon čega se tiskanje seli u Pulu od 1899. do 1915. godine. Juraj Dobrila je najzaslužniji za njezino pokretanje, prvi urednik je bio Antun Karabaić,

Slika 4 *Naša sloga*

Izvor: https://www.ffpu.unipu.hr/ffpu/nasa_sloga_1870-2020, (15. kolovoza 2022.)

⁵⁹ Budak (2011.), *Istarski sabor/La Dieta istriana*, str. 190.

⁶⁰ Budak (2011.), *Istarski sabor/La Dieta istriana*, str. 191.

⁶¹ „Dobrila, Juraj“, Hrvatska enciklopedija, <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=15663>, (pristup 15. kolovoza 2022.)

⁶² Istarska enciklopedija (2005.), s.v. „Dobrila, Juraj“. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Zagreb, str. 180.

svećenik krčke biskupije na službi u Trstu, a pomagao mu je Mate Bastian.⁶³ Novine čije je namjera bila prosvjećivanje istarskih Slovenaca i Hrvata koji su predstavljali većinu pučanstva pokrajine, u početku izlazile su kao dvotjednik no kasnije su počele izlaziti kao tjednik. *Naša sloga* bilježila je sve političke, gospodarske i kulturne događaje u Istri, od otvaranja čitaonica, kao u Baškoj 1874.,⁶⁴ utemeljenja gospodarskih zadruga poput one u Opatiji 1892.,⁶⁵ do izbora za sabor ili Carevinsko vijeće kao 1879. godine.⁶⁶ One su bile ogledalo narodne borbe u Istri, odigrale su značajnu ulogu u razvoju preporoda Slovenaca i Hrvata u Istri te jačanju političkog života. Nije bilo sela u Istri gdje se nije čitala, u početku se tiskala u 500 primjeraka od kojih su 400 primjeraka plaćali biskup Dobrila i neimenovana osoba („poznati našinac“) te na taj način odigrali značajnu ulogu u prosvjećivanju većine pučanstva pokrajine.

MATKO LAGINJA

Matko Laginja, hrvatski političar, rodio se 10. kolovoza 1852. godine u mjestu Klana kraj Kastva, gdje je završio i osnovnu školu. Nakon što u Rijeci završava gimnaziju, počinje studirati pravo u Zagrebu u razdoblju od 1871. do 1873. godine te Grazu od 1873. do 1875. godine. Stipendistom Kraljevske zemaljske vlade u Zagrebu postaje 1877. godine, kada u Trstu upisuje višu trgovačku školu.⁶⁷ Prije negoli je doktorirao u Grazu 1885. godine i otvorio odvjetnički ured u Puli 1890., Laginja je radio kao perovođa zagrebačkog poglavarstva i općinski tajnik u Kastvu te kao odvjetnički pripravnik od 1881. godine u Voloskom. Kao mladić prihvaća pravaške ideje Ante

⁶³ Istarska enciklopedija (2005.), s.v. „Naša sloga“. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Zagreb, str. 526

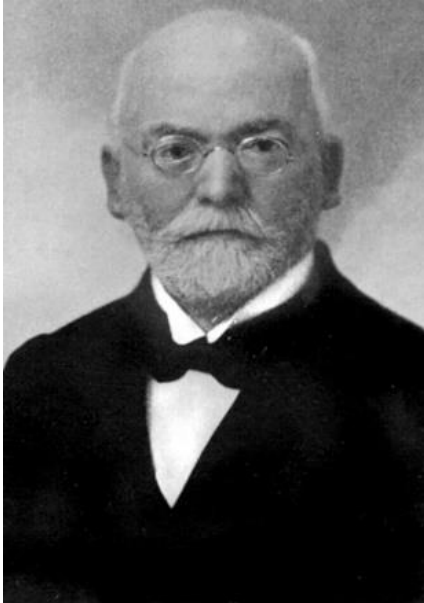
⁶⁴ Barbalić (1952.), *Narodna borba u Istri od 1870. do 1915. godine*, str. 34

⁶⁵ Isto, str. 64.

⁶⁶ Isto, str. 39.

⁶⁷ Budak (2011.), *Istarski sabor/La Dieta istriana*, str. 195

Starčevića i njegov politički program te se s Matkom Mandićem i Vjekoslavom Spinčićem suprotstavljao talijanskoj politici i nacionalizmu u Istri, kako u Saboru tako i van njega.⁶⁸ Bio je plodan autor, osim što je bio urednik *Naše sloge* od 1882. godine, objavljivao je u listu *Pravo* u kojem izlazi mu članak „Kastavski ustav (1400.-1661.)“, uredio je zbirku *Hrvatske narodne pjesme, što se pjevaju po Istri i Kvarnerskih otoci* te

Slika 5 Matko Laginja

Izvor:
<https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=35110>, (pristup 15. kolovoza 2022.)

monografiju *Kastav grad i općina*, što su mu ujedno i najznačajnija djela. Laginja je u sklopu narodnog preporoda u Istri djelovao i gospodarski, a ne samo politički, jer je htio postići neovisnost hrvatskog i slovenskog seljaka od talijanske elite te je zato zaslužan za osnivanje niza kreditnih zadruga i gospodarsko-potrošačkih zadruga kao što je Istarska posujilnica u Puli,⁶⁹ štedno-kreditna ustanova koja je organizirana na zadružnim načelima. Svojim je angažmanom uspio pripomoći gospodarskoj neovisnosti i zadružnom organiziranju na selu što je kao rezultat imalo izražavanje vlastite političke volje seoskoga stanovništva na izborima. Valja napomenuti da je Laginja bio tajnikom prosvjetne Družbe sv. Ćirila i Metoda te je vodio tiskaru u Puli, u kojoj se tiskala

Naša sloga.

Matko Laginja je pripadao mlađem naraštaju istarskih preporoditelja koji su bili pravaški orijentirani te je šest puta izabran za zastupnika u Istarskom saboru (1883., 1889., 1895., 1901., 1908. i 1914. godine) i četiri puta u Carevinskom vijeću u Beču (1891., 1897., 1907. i 1911. godine).⁷⁰ Najupečatljivija Laginjina epizoda kao zastupnika Sabora zbilja se 1883. godine kada je pokušao održati prvi govor na hrvatskom jeziku na zasjedanju sabora, ali zastupnici Talijana koji su bili većina prekinuli su ga i napustili dvoranu. Događaj i samu atmosferu sjednice prenosi „Naša sloga“ u svom broju 17 koji je izašao 1. rujna 1883.⁷¹ Jedan od većih političkih uspjeha

⁶⁸ „Laginja, Matko“, Hrvatska enciklopedija, <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=35110>, (pristup 15. kolovoza 2022.)

⁶⁹ Barbalić, Fran (1952.), *Narodna borba u Istri od 1870. do 1915. godine*, str. 63

⁷⁰ Istarska enciklopedija (2005.), s.v. „Laginja, Matko“. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Zagreb, str. 436.

⁷¹ Barbalić (1952.), *Narodna borba u Istri od 1870. do 1915. godine*, str. 42.

Laginje je bio kad je sa Spinčićem i Mandićem osvojio tri izborna kotara, s dvotrećinskom većinom pobijedili su na izborima 1907. godine te se zbog pritiska iz Beča i njihovim zalaganjem sljedeće godine sklopio sporazum između Hrvatsko-slovenske narodne stranke s talijanskim nacionalnim liberalima o povećanju broja hrvatskih i slovenskih zastupnika u Saboru na 19 od ukupno 49. Nakon što je 1909. formiran Zemaljski odbor, Laginja postaje zamjenikom zemaljskoga kapetana zagovarajući politiku mira koja je omogućavala suradnju hrvatsko-slovenske i talijanske strane.

1915. godine Laginja se seli u Zagreb, gdje će proživjeti svojih posljednjih petnaest godina života. U tom razdoblju Laginja će i dalje ostati politički aktivan, 1917. zalagao se za potpisivanje Svibanjske deklaracije, 1918. Narodno vijeće Države SHS imenuje ga povjerenikom za Istru gdje je radio na rješavanju problema istarskih emigranata, sudjeluje u radu na razgraničenju s Italijom 1920. godine te u Beogradu obnaša dužnost predsjednika Savjetodavnog odbora za rješavanje riječkog pitanja i zastupa Istru u Privremenom narodnom predstavništvu Kraljevine SHS.⁷² Iste te godine biva imenovan za hrvatskoga bana, ali nakon godinu dana kad je izglasan prvi ustav Kraljevine SHS, Vidovdanski ustav, Laginja istupa iz Ustavotvornog odbora i napušta skupštinu kao i zastupnici Narodnoga kluba. Godine 1926. povlači se iz visoke politike te radi u Zadruzi za izgradnju malih obiteljskih kuća i stanova u Zagrebu. 18. ožujka 1930. godine u Zagrebu umro je Matko Laginja.

GIAN PAOLO POLESINI

Gian Paolo Polesini, veleposjednik i političar, rođen je u Poreču 1818. godine u bogatoj aristokratskoj obitelji. Kao što priliči njegovom statusu, svoje obrazovanje je stekao u Beču, Padovi i Udinama te se nakon studija vratio kući i posvetio upravljanju velikih posjeda svoje obitelji koji su se prostirali od Sv. Ivana od Šterne preko Motovuna do doline Mirne i Červara na Poreštini.⁷³

1861. godine Polesini ulazi u aktivnu politiku predstavljajući veleposjednike u Istarskome saboru te biva njegovim prvim predsjednikom. Četiri puta biva izabran za zastupnika u Istarski sabor (1861., 1867., 1870. i 1877. godine) te je bio zastupnik u

⁷² Budak (2011.), *Istarski sabor/La Dieta istriana*, str. 196.

⁷³ Isto, str. 200.

Carevinskom vijeću. Gian Paolo Polesini bio je prvi predsjednik Istarskog poljoprivrednog društva, koje je osnovano 1869. godine na njegovu inicijativu te je u više navrata bio načelnik i općinski namjesnik.⁷⁴ Dok je još uvijek bio zastupnik u Saboru, Polesini 1882. umire te tako završava njegovo djelovanje na društvenom, političkom i gospodarskom planu koje je obilježilo ne samo Poreč već i Istru kroz 19. stoljeće. Obitelj Polesini ustupila je zgradu u kojoj je zasjedao Istarski sabor, a koja je nekada bila crkva i samostan svetog Franje s početka 14. stoljeća.

Slika 6 Istarska sabornica

Izvor: <https://www.myporec.com/hr/otkrijte-porec/povijesna-bastina/41>, (pristup 15. kolovoza 2022.)

⁷⁴ Budak (2011.), *Istarski sabor/La Dieta istriana*, str. 201.

FRANCESCO VIDULICH

Francesco Vidulich, pravnik i političar, rodio se 1819. godine u Malome Lošinju u imućnoj obitelji pomorskih trgovaca. Dolazio je iz miješanoga braka, te će njegovom kasnijem nacionalnom profiliranju presuditi majčina strana i obitelj Capponi. Nakon što je završio srednju školu u Zadru, svoje obrazovanje je nastavio na studijima prava u Beču i Padovi gdje je 1846. godine doktorirao sa samo dvadeset sedam godina.

Slika 7 Francesco Vidulich

Izvor:
<https://www.istrapedia.hr/hr/natuknice/4190/vidulich-francesco>, (pristup 15. kolovoza 2022.)

Njegov ulazak u politiku započeo je već 1848. kad je bio izabran za zastupnika u bečkom parlamentu gdje je zastupao Kvarnerske otoke te jugoistočnu Istru u Ustavotvornoj skupštini. U vrijeme Listopadske revolucije bio je članom Komiteta javnoga spasa, a 1861. godine vraća se u politički život stvaranjem Istarskoga sabora u koji ulazi kao predstavnik otoka.⁷⁵ Vidulich je bio vješti političar koji je znao balansirati između središnje vlade u Beču i istarskih Talijana. Tako 1868. godine postaje predsjednikom Istarskoga sabora na kojoj će funkciji biti sljedećih dvadeset jednu godinu, sve do svoje smrti 1889. Vidulich obnaša funkciju predstavnika Markgrofovije Istre u Carevinskom vijeću te dva puta biva njegovim podpredsjednikom u razdoblju od 1873. do 1879.

godine i od 1879. do 1885. godine, što ga je učinilo najuspješnijim istarskim političarem. Kao vješti političar bio je svjestan brojčane nadmoći istarskih Slavena te se suprotstavljao s ciljem održavanja statusa quo, ne želeći se zamjeriti Beču, čime čuvao talijansku elitu na vlasti kojoj je pripadao.⁷⁶

⁷⁵ Budak (2011.), *Istarski sabor/La Dieta istriana*, str. 207.

⁷⁶ Isto, str. 208.

5. ZAKLJUČAK

Markgrofovija Istra kao jedna od 21 autonomne pokrajine Habsburške Monarhije (a kasnije Austro-Ugarske Monarhije), bila je dom Hrvatima, Slovencima i Talijanima. Svi ti narodi htjeli su ispunjenje svojih prava i povlastica koje im je Monarhija omogućavala. Istarski sabor je bio mjesto borbe za ta prava. Dvije generacije preporoditelja, prva predvođena Dobrilom i druga Laginjom, konstantno su se sukobljavale s talijanskim zastupnicima koji su predstavljali manjinu u pokrajini, ali većinu u Saboru. Zahvaljujući slavenskim zastupnicima koji su nacionalno osvješćivali svoj narod uz pomoć *Naše sloge*, opismenjivali ga te ekonomski, gospodarski i politički obrazovali uspješni su u svom naumu. Talijani su zbog naklonosti kurijalnog sustava izbora te nepismenosti i nedovoljne organizacije Slavena neupitno vladali Saborom u ranijim fazama zasjedanja dok u kasnijim, nakon što je među Slavenima rad preporoditelja urodio plodom te su počeli osvajati sve više mandata na izborima, i dalje su bili većina no ne toliko dominantna. Najveća borba u radu sabora se vodila oko ravnopravnosti jezika koja je bila jamčena ustavom, no Talijani nisu ni htjeli popuštati po tome pitanju jer su Istru smatrali talijanskom zemljom te je jedino njihov jezik mogao biti službeni u Saboru. Kad netko spomene Istarski sabor većini laika koji nisu toliko upoznati s tematikom, prva asocijacija je govor Matka Laginje u Istarskoj sabornici u Poreču gdje je uspio izgovoriti samo dvije rečenice na hrvatskom jeziku prije negoli je prekinuta sjednica zbog reakcija koje je izazvao. Iako govor nije održao do kraja, on ostaje zapisan u arhivima i povijesti kao prvi hrvatski govor u Istarskome saboru te dokazuje da je nacionalni preporod u Istri bio vrlo jak, željan ravnopravnosti i punopravnog priznanja kojeg su zaslužili te da nije pokleknuo naspram talijanske većine s kojom su se sukobljavali cijelo vrijeme djelovanja Istarskoga sabora. Uz pitanje jezika, slavenski zastupnici zalagali su se i oko pitanja školstva te zahtijevali nastavu na materinjem jeziku što je također bilo jamčeno ustavom. Iz borbe i zalaganja zastupnika, njihov rad je urodio plodom 1899. kada se otvara prva hrvatska gimnazija u Istri, koja postoji i danas u Pazinu te nosi naziv po biskupu Jurji Dobrili. Nacionalna svijest u Istri koja je žudila za ravnopravnošću samo je mali dio slagalice važne za nacionalnu povijest Hrvatske.

6. POPIS LITERATURE

Knjige:

Barbalić, Fran (1952.), *Narodna borba u Istri od 1870. do 1915. godine (Prema bilješkama iz „Naše sloge“)*, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb

Beuc, Ivan (1975.), *Istarske studije. Osnovni nacionalni problemi istarskih Hrvata i Slovenaca u drugoj polovini XIX. i početkom XX. Stoljeća*, Sveučilišna naknada Liber, Zagreb

Beuc, Ivan (1969.), *Povijest institucija državne vlasti u Hrvatskoj (1527-1945)*, Arhiv Hrvatske, Zagreb

Budak, Neven (2011.), *Istarski sabor/La Dieta istriana*. Zavičajni muzej Poreštine i Humaniora, Poreč

Cetnarowitz, Antoni (2014.), *Narodni preporod u Istri (1860-1907)*, Srednja Europa, Zagreb

Manin, Marino (2005.), „Istra tijekom 50-tih i 60-tih godina 19. stoljeća“, ur. Ćoralić, Lovorka i Valentić, Mirko, *Povijest Hrvata, knjiga 2: od 15. stoljeća do kraja Prvog svjetskog rata*, Školska knjiga, Zagreb, str. 519.-522.

Manin, Marino (2005.), „Istra 80-tih i 90-tih godina 19. stoljeća“, ur. Ćoralić, Lovorka i Valentić, Mirko *Povijest Hrvata, knjiga 2: od 15. stoljeća do kraja Prvog svjetskog rata*, Školska knjiga, Zagreb, str. 526.-529.

Manin, Marino (2005.), „Hrvatski nacionalni pokret u Istri na početku 20. stoljeća“, ur. Ćoralić, Lovorka i Valentić, Mirko, *Povijest Hrvata, knjiga 2: od 15. stoljeća do kraja Prvog svjetskog rata*, Školska knjiga, Zagreb, str. 578.-583.

Milanović, Božo (1991.), *Hrvatski narodni preporod u Istri, knjiga I. (1797.-1882.)*, drugo izdanje. Istarsko književno društvo „Juraj Dobrila“, Pazin

Milanović, Božo (1973.), *Hrvatski narodni preporod u Istri, knjiga II. (1883.-1947.)*, Istarsko književno društvo sv. Ćiril i Metod, Pazin.

Schüssel, Therese i Zöllner Erich (1997.), *Povijest Austrije*, Barbat, Zagreb

Članci:

Brajković, Antun (1991.-1992.). „Institucije državne vlasti u Istri (1848-1918)“, *Arhivski vjesnik*, (34-35, 35-36), Zagreb.: 65-88.

Istarska enciklopedija (2005.), s.v. „Dobriča, Juraj“. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Zagreb, str. 180.

Istarska enciklopedija (2005.), s.v. „Laginja, Matko“. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Zagreb, str. 436.

Istarska enciklopedija (2005.), s.v. „Naša sloga“. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Zagreb, str. 526

Manin, Marino i Šetić, Nevio (2007.), „Prilike u Istri uoči i tijekom objavljivanja Naše Sloge“, *Časopis za suvremenu povijest*, Vol 39, No. 3, Zagreb, str. 705.-730.

Strčić, P. (1992), „Prilog povijesti Istarskog sabora (1861-1916)“, *Arhivski vjesnik*, (34-35), Zagreb, str. 53-64.

7. POPIS SLIKA

Slika 1 Franjo Josip I.	3
Slika 2 Austrijsko primorje	5
Slika 3 Juraj Dobrila.....	16
Slika 4 Naša sloga	17
Slika 5 Matko Laginja	19
Slika 6 Istarska sabornica.....	21
Slika 7 Francesco Vidulich.....	22

SAŽETAK

Istarski pokrajinski (zemaljski) sabor je predstavničko tijelo Markgrofovije Istre koje je djelovalo u razdoblju od 1861. do 1916. godine. Utemeljeno je upravno-teritorijalnom podijelom Habsburške Monarhije nakon donošenja Listopadske diplome (1860.) i Veljačkog patenta (1861.). Zajedno sa saborima u Gorici i Trstu, pripadalo je Austrijskom primorju s Namjesništvom u Trstu. Sabor je zasjedao u Poreču, Puli i Kopru te je slao zastupnike u Carevinsko vijeće u Beču. Nakon 1867. godine, Markgrofovija Istra postaje dijelom cislajtanijskog austrijskog dijela Monarhije. U svom djelovanju tijekom više vremenskih razdoblja, u razdoblju od druge polovice 19. i početka 20. stoljeća, Istarski sabor je bio burno borilište u kojem su se sukobljavale dvije zastupničke grupacije: talijanska većina koja je predstavljala imućniju manjinu pučanstva pokrajine te hrvatsko-slovenska manjina koja je predstavljala siromašniju većinu pučanstva u pokrajini. U 55 godina rada Sabora, na njegovim su sjednicama sudjelovale brojne povijesne ličnosti među kojima biskup Juraj Dobrila, koji je najzaslužniji za izlazak novina *Naša sloga*, i Matko Laginja na hrvatsko-slovenskoj strani te Gian Paolo Polesini, prvi predsjednik Istarskoga sabora, i Francesco Vidulich, najdugovječniji predsjednik Istarskoga sabora. Iako je Sabor formalno djelovao do 1916. godine, prestao je sa zasjedanjima 1910. godine.

KLJUČNE RIJEČI: Istarski sabor, zemaljski sabor, Markgrofovija Istra, Habsburška Monarhija, Listopadska diploma, Veljački patent, Carevinsko vijeće, Juraj Dobrila, Matko Laginja, Gian Paolo Polesini, Francesco Vidulich

ABSTRACT

The Istrian Provincial (Land) Assembly is the representative body of the Margraviate of Istria that operated in the period from 1861 to 1916. It was established by the administrative-territorial division of the Habsburg Monarchy after the adoption of the October Diploma (1860) and the February Patent (1861). Together with the councils in Gorica and Trieste, it belonged to the Austrian Littoral with the Viceroyalty in Trieste. The Parliament sat in Poreč, Pula and Koper and sent representatives to the Imperial Council in Vienna. After 1867, the Margrave of Istria became part of the Cislaitanian Austrian part of the Monarchy. In its operation over several periods of time, in the period from the second half of the 19th century to the beginning of the 20th century, the Istrian Parliament was a stormy battlefield where two representative groups clashed: the Italian majority, which represented the wealthier minority of the province's population, and the Croatian-Slavic minority which represented the poorer majority of the population in the province. In the 55 years of the work of the Parliament, numerous historical figures participated in its sessions, including Bishop Juraj Dobrila, who is most responsible for the publication of the newspaper *Naša sloga*, and Matko Laginja on the Croatian-Slovenian side, as well as Gian Paolo Polesini, the first president of the Istrian Parliament, and Francesco Vidulich , the longest-serving president of the Istrian Parliament. Although the Parliament formally functioned until 1916, it stopped sitting in 1910.

KEY WORDS: Istrian Parliament, Land Parliament, Margrave Istria, Habsburg Monarchy, October Diploma, February Patent, Imperial Council, Juraj Dobrila, Matko Laginja, Gian Paolo Polesini, Francesco Vidulich